

Munuscula in honorem Željko Rapanić /
Zbornik povodom osamdesetog rođendana

Urednici: Miljenko Jurković i Ante Milošević

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu, Međunarodni istraživački centar za kasnu antiku i srednji vijek u Motovunu

Zagreb - Split, 2012., 423 strane

ISBN 978-953-6002-67-2

Cijena 190 HRK / 25 €

Željko Rapanić odavno je zaslužio zbornik. Nekima to čine u prigodi 60., nekima (uobičajeno) u prigodi 70. obljetnice, a Rapanić je iznimka. On to doista i jest. Ispunio je golem prostor koji su mnogi izbjegavali jer je maglovit, zbunjujući, nejasan i traži mnogo strpljiva rada i znanja da bi ga se razumjelo, osvjetlilo i približilo. Krasi ga samozatajnost i izbjegavanje ponavljanja poznatih stvari koje često koriste slatkorječivi konformisti koji više pomučuju nego rasvjetljavaju prošlost ionako punu praznina. On je *down-to-the-ground* učenjak ranoga srednjeg vijeka. Čist i jasan stil pisanja. Činjenice prije svega! I kontekst, povijest i zemljopis. Tko to ne vjeruje može na početku zbornika pročitati vrstan prikaz *Ivana Basića* o životu i djelu slavljenika (str. 13-38), kao i pregledati Rapanićevu bibliografiju (str. 43-57), koju je marljivi Basić pedantno sastavio. Basić, također, donosi i opširan prilog u zborniku: *“Najstariji urbonimi kasnoantičkog i ranosrednjovjekovnog Splita: Aspalathos, Spalatum i Jeronimov palatium villae u svjetlu povijesnih izvora”* (str. 115-155), a prema kojem bi najraniji urbonim bio *villa* u Spalatu.

Pored Basića, najmlađeg autora, u ovom zborniku priloge su objavili devetnaestorica Rapanićevih kolega i prijatelja čiji radovi, približno kronološki poredani, obuhvaćaju razdoblje od predrimске Salone do 17. stoljeća, svi vezani uz Dalmaciju i jedan uz Istru.

Branko Kirigin otvorio je novu temu radom *„Salona i more – neke napomene“* (str. 59-85) o kojoj se dosad nije raspravljalo u stručnoj literaturi. Slijedi kratki rad *Ljubomira Gudelja* *„Ranokršćanski plutej iz Gornje Podstane kod Splita“* (str. 87-91), koji on datira u sredinu 6. stoljeća, sugerirajući da je plutej možda donesen iz Donje Podstrane. *Katja Marasović* i veteran *Tomislav Marasović* u radu *„Naseljavanje Dioklecijanove palače“* (str. 93-113) pobijaju tezu da je u Palači postojao *Gynaecium* te na temelju isključivo arhitektonskih ostataka pišu o naseljavanju u kasnoj antici i srednjem vijeku, ne donoseći pri tom nikakve podatke o pokretnim arheološkim nalazima koji su u obilno izvađeni (bez koncepcije) iz kanalizacijskog i vodovodnog sustava Palače i pri mnogim arheološkim iskopavanjima unutar zidina.

Nakon spomenutog Basićeva rada, *Neven Budak* u radu *„Furta sacra et inventio traditionis. Je li doista postojao kontinuitet između salonitanske i splitske biskupije?“* (str. 157-179) iznosi tezu da kontinuiteta nije bilo, dok s druge strane *Nenad Cambi* u radu *„Inicijali u Splitskom evangelijaru kao mogući kronološki oslonac“* navodi da su tu knjigu zajedno s relikvijama salonitanskih martira donijeli u Dioklecijanovu palaču crkveni dužnosnici iz Salone u drugoj polovini 6. ili u prvoj polovini 7. stoljeća.

Slijedi rad *Ante Miloševića* *„O izvornoj funkciji križolikog okova sa Ždrijaca u Ninu“* (str. 191-211), koji je do ovog rada bio interpretiran kao dokaz o kristijanizaciji Hrvata u doba Karolinga. Autorova iscrpna analiza pokazuje da se zapravo radi o prikazu četveroglavog *Svantevia* koji je služio kao ukrasni okov konjske opreme.

Nikola Jakšić ponudio je rad *„Novi natpis s imenom kneza Branimira“* (str. 213-221). Riječ je o dosad šestom natpisu ovog kneza koji je nađen prigodom iskopavanja crkve Sv. Martina u Lepurima kod Benkovca, isklesan na rubu

rinskog sarkofaga koji je bio preraden i iskorišten kao crkveni portal. Radi se o posvetnom natpisu koji podiže, kao i u crkvi u Ninu, opat Teudebertus. Ivo Goldstein u radu „Što je Bizant na hrvatskom prostoru – reminiscencije na temu (1982.-2012.)“ (str. 223-237) pokušava rezimirati tridesetogodišnji rad na ovoj temi bez nekih većih pretenzija i uvida u noviju obimnu svjetsku literaturu o tom petostoljetnom razdoblju.

Akademik Igor Fisković nakon pozamašne (i teško čitljive) monografije *Reljef kralja Petra Krešimira IV.*, Split 2002., u ovom zborniku govori o majstoru tog reljefa: „Majstor reljefa Petra Krešimira IV.“ (str. 239-257), naglasivši da se radi o kraljevu poklonu splitskoj crkvi te da reljef nije djelo takozvane *Zadarsko-splitske radionice*, nego je rad majstora koji je prepoznatljiv upravo po ovom reljefu. Nakon ovog rada Miljenko Jurković osvrće se na teoretski doprinos našeg slavljnika u članku s naslovom: „Spomenici nepotpune biografije. Skice za teorijska promišljanja ranosrednjovjekovne umjetnosti“ (str. 259-271). Teoretski prilozi prava su rijetkost u našim strukama, a Jurković je jasno istakao doprinos koji je tom bitnom aspektu znanosti dao Željko Rapanić.

Slijede pet priloga koji se odnose na ranosrednjovjekovne crkve i crkveni namještaj. Članak Ivo Babića nosi naslov „Zapažanja o trogirskim crkvama Sv. Marije od trga i Sv. Martina (Sv. Barbare)“ (str. 273-301). Babić smatra da je prior Majo s natpisa iz crkve Sv. Martina podrijetlom iz obitelji Madii iz Zadra. Zbog centralnog oblika crkve Sv. Marije te zbog nalaza sarkofaga u njoj, Babić zaključuje da su u toj crkvi bili pokopani visoko rangirani kraljevski dužnosnici. Vedrana Delonga u radu „Svetomiholjske starine mljetskih benediktinaca (o latinskom natpisu na crkvi Sv. Mihovila kod Babinog polja)“ (str. 303-325) daje iscrpnu analizu prvog ranosrednjovjekovnog latinskog natpisa s otoka Mljeta, datiranog u 11. stoljeće, koji svjedoči o rekristijanizaciji mljetskog stanovništva. „Dvije crtice za profesora Rapanića“ prilog je Ivana Matejčića (str. 327-339). Analiziraju se mramorni fragmenti iz kripte novigradske katedrale te oštećena nadgrobna ploča s reljefnim prikazom mrtvog biskupa Silvestra Quirinija (1476.) iz atrija Eufrazijane u Poreču koja se ovdje prvi put objavljuje. Željko Peković u radu „Crkva Sv. Stjepana u Pustijerni“ (str. 341-375) iznosi, na temelju iskopavanja provedenih tijekom 2011. i 2012. godine, nove spoznaje o najstarijem dubrovačkom sakralnom objektu. Slijedi kratki rad Pavuše Vežića „Crkva Sv. Julijane u Splitu“ (str. 377-383) u kojem autor donosi sve relevantne podatke vezane uz tu skrovitu crkvu iz 11. stoljeća smještenu nedaleko Voćnoga trga. Na temelju teoretskih postavka Davida Herlihya Mladen Ančić u radu „Na rubu održanja. Demografska slika Splita u 13. stoljeću“ (str. 385-395) te na temelju podataka koje donosi Toma Arhiđakon, utvrdio je da je Split s predgrađima u 13. stoljeću imao između 8000 i 10.000 stanovnika. Također rijetku temu donosi Tonči Burić „Srednjovjekovne kuće u Podmorju (trogirskom Velom polju – Campus Magnis Traguriensis). Istraženost, tipologija, tehnika zidanja“ (str. 397-409). Radi se o ruralnim kućama, to jest zaseoku iz 14. do 17. stoljeća koje održava raniju tradiciju.

I na kraju zbornika, u dijelu nazvanom *Memoriae amicorum* (str. 413-420) akademik Radoslav Katičić u prilogu „Čovjek kojemu govori kamen“ i Marin Zaninović u prilogu „Željku, malo sjećanja“ pišu o susretima i druženjima sa svojim gotovo vršnjakom Željkom Rapanićem.

Zbornik je jako lijepo i decentno oblikovan (Neven Marin), mekog uveza A4 formata s crno-bijelim ilustracijama visoke kvalitete.